

งานสถาปัตยกรรมกับงานสวัสดิการสังคม

งานสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปแล้วมีหลักสำคัญที่จะต้องพิจารณาเป็นพื้นฐาน เช่นเดียวกับงานวิชาชีพอื่น ๆ เช่นกัน เช่น ต้องคำนึงถึง Function เป็นสำคัญ คือประโยชน์ใช้สอยของอาคารและสิ่งก่อสร้าง สิ่งแวดล้อม ในการออกแบบสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ ก่อนที่จะออกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานสำหรับบุคคลกลุ่มพิเศษ เช่น คนพิการ คนชรา เด็กอ่อน ฯลฯ จำเป็นจะต้องศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเป็นพิเศษ เพื่อให้ตรงกับธรรมชาติ ลักษณะของผู้อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์

ดังนั้น งานสถาปัตยกรรม ที่นำมาใช้กับงานสวัสดิการสังคม โดยเฉพาะงานในภารกิจของกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็น ผู้ด้อยโอกาสหลากหลายประเภท และมีการให้ความช่วยเหลือในหลายรูปแบบ เช่น การรับอุปการะเลี้ยงดูในสถานสงเคราะห์ การจัดฝึกอาชีพ จึงมีความจำเป็นต้องมีการออกแบบและจัดสร้างอาคารสถานที่ของสถานสงเคราะห์ และศูนย์ฝึกอาชีพให้เหมาะสมกับผู้ด้อยโอกาสแต่ละประเภท กรมประชาสงเคราะห์จึงมีความจำเป็นต้องใช้นักวิชาชีพทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อรับผิดชอบงานดังกล่าว มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกรมประชาสงเคราะห์ เมื่อปี พ.ศ. 2483

หลักการและปรัชญาในการออกแบบ (Theory+Concept ในการ DESIGN)

ในการออกแบบก่อสร้างอาคาร สถานที่สำหรับให้บริการผู้ด้อยโอกาส ประเภทต่าง ๆ ของกรมประชาสงเคราะห์ นักสถาปนิกมีหลักการและปรัชญาในการออกแบบ ดังนี้

การออกแบบสถานสงเคราะห์ เป็นงานการให้บริการทางด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ยากจน แร้นแค้น ขาดที่พึ่ง ไร้ญาติขาดมิตร มีโรคภัยเบียดเบียน ขาดความรู้ ไม่มีอาชีพใด ๆ ทั้งสิ้น ปรัชญาในการออกแบบจึงแตกต่างไปจากการออกแบบอาคารประเภทอื่น ๆ ฉะนั้นการออกแบบอาคาร สถานที่ จึงต้องเสริมสิ่งที่ขาดไปเพื่อเป็นการแก้ปัญหาอันดับแรก คือ

1. ความอบอุ่น

การจัดอาคาร สถานที่ ควรให้มีลักษณะร่มรื่น เป็นสัดส่วน มีลักษณะ DOMESTIC อย่างจัดผังบริเวณในลักษณะ SEMETRICAL หรือ EQUAL BBALANCE ฯลฯ ควรจัดในรูปแบบของ FREE FROM PLANNING เพื่อให้มีความรู้สึกเหมือนอยู่ที่บ้าน ช่วยในด้านจิตใจได้มาก

2. ความปลอดภัย

ผู้รับบริการสงเคราะห์ทุกประเภทยกเว้นเด็กชาย และเด็กหญิงซึ่งมีร่างกายปกติ จะต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ เพราะ HANDICAP ไปทุกอย่าง การออกแบบอาคารและสถานที่

ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นที่สุด นับตั้งแต่ CIRCULATION การใช้วัสดุกับอาคาร เช่นการปูพื้น การใช้สุขภัณฑ์ การยกระดับพื้นอาคาร หากไม่จำเป็นควรใช้ RAMP (ทางลาด) เพื่อให้ WHEEL CHAIR ขึ้นได้ โดยเฉพาะบันไดส่วนหนึ่งจะต้องมีราวจับ ห้องน้ำ-ส้วม ต้องมีขนาดประตูพอที่จะให้รถ WHEEL CHAIR เข้าได้ และจะต้องมีราวจับยึดเหนี่ยวที่จะตั้งตัวขึ้นนั่งบนสุขภัณฑ์แบบส้วมชักโครก ฯลฯ

3. การจัดสิ่งแวดล้อม

ควรเลือกสถานที่ให้โปร่ง เพราะหากแออัด การ VENTILATION ไม่ดีพอ จะเกิดโรคภัยติดต่อและก่อความรำคาญกับผู้ที่อยู่ใกล้เคียง การกำจัดสิ่งปฏิกูล นับว่าควรอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบให้เหมาะสมถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อสุขลักษณะของผู้ที่อยู่ในสถานสงเคราะห์

4. การจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน

การอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมาก จำเป็นที่จะต้องจัดระเบียบ มีแบบมีแผนและมีวินัย แต่เราจำเป็นจะต้องฝึกฝนให้ผู้รับการสงเคราะห์ได้ช่วยเหลือตนเอง โดยเฉพาะสถานสงเคราะห์เด็ก เมื่อครบเวลาที่กำหนดให้เด็กจะต้องออกไปอยู่ภายนอกสถานสงเคราะห์ จะได้มีความแกร่งในการฝ่าฟันอุปสรรค ทั้งนี้การฝึกอาชีพจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถานสงเคราะห์จะจัดให้มีขึ้น ทั้งนี้จะต้องสอนให้ผู้รับการสงเคราะห์รู้จักพัฒนาการอยู่อาศัยในอาคารสมัยใหม่ด้วย

5. การวางแผนจัดทำ MASTER PLAN

โดยปกติสถานสงเคราะห์มักจะมีปัญหามากขึ้นทุกปี เพราะจำนวนประชากรของประเทศหรือของโลกได้ทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาทางสังคมก็ย่อมจะมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว จึงจำเป็นต้องรับผู้รับการสงเคราะห์เพิ่มเป็นประจำทุกปี ดังนั้นการจัดทำ MASTER PLAN ในการจัดวางจึงต้องเตรียมพร้อมเท่าที่พื้นที่มีอยู่เพื่อการปรับ-ขยายไว้ล่วงหน้าและทันท่วงที

6. ชนิดและแบบของอาคาร

เนื่องจากอาคารประเภทนี้เป็นอาคารของทางราชการ การออกแบบอาจจะมีข้อจำกัดคือ ต้องมีลักษณะง่าย เรียบ แต่ดูสง่า แต่ก็ยังต้องคำนึงถึงการป้องกันแดด-ฝน เช่น อาคารทั่วไป การให้สีหรือการเลือกใช้วัสดุจะต้องดูเรียบร้อยกลมกลืน (HARMONY) ไม่ได้โดดเด่นสำคัญที่สุด คือ ขอให้คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า อาคารหลังหนึ่งจะต้องรับการสงเคราะห์เป็นจำนวนหลายคน ระบบการก่อสร้างต้องมั่นคง แข็งแรง ดูแลรักษาง่าย โดยเฉพาะระบบการระบายน้ำ ระบายสิ่งโสโครก ส่วนความสูงหรือจำนวนชั้นของอาคารประเภทสถานสงเคราะห์ควรคำนึงถึงประโยชน์ในการใช้สอยของอาคาร งานออกแบบอาคารประเภทนี้เห็นควรแยก ดังนี้

อาคารชั้นเดียว ควรจัดให้กับสถานสงเคราะห์คนชรา และสถานสงเคราะห์คนพิการ-ทุพพลภาพ เพราะคนชราและคนพิการมีสภาพร่างกายและสุขภาพไม่แข็งแรงเพียงพอที่จะขึ้นลงบันไดได้อย่างปลอดภัย

ส่วนสถานสงเคราะห์อื่น ๆ ดูจากความเหมาะสม สถานที่ จำนวนผู้รับการสงเคราะห์ เป็นฐานในการพิจารณา

ส่วนประเภทของอาคารในสถานสงเคราะห์ต้องมีโดยทั่วไป คือ

1. ที่ทำการ

ที่ทำการก็เหมือนที่ทำการโดยทั่วไปของสถานที่ราชการ ซึ่งประกอบด้วยห้องผู้ปกครอง ห้องนักสังคมสงเคราะห์ แผนกธุรการและการเงิน-บัญชี ห้องเก็บวัสดุ-ครุภัณฑ์ สถานที่ต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยียน และห้องน้ำ-ห้องส้วม

2. อาคารนอน

คือ สถานที่อยู่หลับนอน โดยปกติมักจะจัดให้เป็นเรือนนอนอยู่ร่วมกัน 25 คน, 50 คน และมากที่สุด 100 คน ซึ่งในทางสังคมสงเคราะห์ ถือว่าความอบอุ่นมีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตใจเป็นอย่างมาก ได้ให้ข้อคิดว่าการออกแบบอาคารนอนควรมีลักษณะเล็ก จะได้อยู่ใกล้ชิด และให้อาคารมีลักษณะคล้ายบ้าน และในอาคารนอนนั้นจะต้องมีห้องผู้ควบคุมดูแลอย่างน้อย 1 คน ทำหน้าที่เป็น พ่อ-แม่บ้าน มีห้องน้ำเป็นส่วนสัด โดยเฉพาะในแต่ละอาคารนอน ประกอบด้วยห้องน้ำ-ห้องส้วม สำหรับผู้รับการสงเคราะห์ อาจจะสร้างไว้ในส่วนหนึ่งส่วนใดของอาคาร หรือจะสร้างไว้ใกล้เคียงที่สุดแล้วแต่จะพิจารณาจากสิ่งแวดล้อมและความเหมาะสม ในการอยู่ร่วมกันเป็นส่วนมาก เพื่อสะดวกต่อการจัดที่นอน ก็มักจะใช้เตียงเดี่ยวพร้อมตู้เก็บสัมภาระไว้ในเตียงเพื่อจำกัดพื้นที่ได้มาก ระบบป้องกันยุงและการถ่ายเทอากาศใช้วิธีทำบานมุ้งลวด

3. โรงอาคาร-ครัว

สถานสงเคราะห์โดยทั่วไปจะใหญ่หรือเล็ก ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้รับการสงเคราะห์ ซึ่งจะมีตั้งแต่ 100, 200, 300 และ 500 คน โรงอาหารและโรงครัวจึงนับว่าจะต้องมีขนาดสอดคล้องกับขนาดของสถานสงเคราะห์ และวิธีการแก้ปัญหาซึ่งมีทางกระทำได้ คือ รับประทานอาหาร จัดให้รับประทานเป็นสองผลัด ส่วนโรงครัวนั้นจะต้องคงที่ เพราะปรุงอาหารพร้อมกันในเวลาเดียวกันด้วย ระบบเตาหุงต้ม เดิมเมื่อ 20 ปีมาแล้ว ใช้แก๊สและฟืนเป็นเชื้อเพลิง ซึ่งปัจจุบันเห็นว่าเป็นการยากที่จะหาเชื้อเพลิงตามที่กล่าวมาข้างต้น ได้หันมาใช้แก๊สแทน การทำอาหารจึงใช้ภาชนะขนาดใหญ่ นับตั้งแต่การหุงข้าว จนกระทั่งปรุงอาหาร

4. อาคารพยาบาล

นับว่าจำเป็นมากสำหรับสถานสงเคราะห์ ส่วนขนาดจะใหญ่หรือเล็ก ขึ้นอยู่กับประเภทของสถานสงเคราะห์ แต่ที่นับว่าสำคัญและละเอียดอ่อน คือ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนจะต้องแยกเตียงพยาบาลไว้ให้มีจำนวนเพียงพอ และแยกห้องให้เด็ดขาด ในกรณีที่เด็กเป็นโรคติดต่อ การจัดอาคารพยาบาลโดยทั่วไป ก็จะประกอบไปด้วย ห้องแพทย์ ห้องตรวจโรค อาจจะมีจำนวนตั้งแต่ 1-3 ห้อง ห้องจ่ายยา ห้องล้างแผล และห้องน้ำ-ห้องส้วม

5. กลุ่มบ้านพักเจ้าหน้าที่

แต่ละสถานสงเคราะห์จะต้องมีเจ้าหน้าที่หลายระดับ ตั้งแต่ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ โดยปกติแล้วจะเป็นอาคารหลังเดียว 3 ห้องนอน ผู้ช่วยผู้ปกครอง โดยปกติแล้วจะเป็นอาคารหลังเดียว 2 ห้องนอน นอกนั้นก็มักจะเป็นอาคารเรือนแถวสำหรับเจ้าหน้าที่ระดับ 4 ลงมา และเรือนแถวคนงานหรือลูกจ้าง ได้แก่ ภารโรง แม่ครัว ยาม คนขับรถ ฯลฯ อัตรากำลังที่สมดุลง่าย โดยปกติแล้ว ผู้รับการสงเคราะห์ 10 คน ต่อเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงาน 1 คน

6. โรงฝึกงานหรือโรงฝึกอาชีพ

จะมีเฉพาะสถานสงเคราะห์ ประเภทที่สามารถจะพัฒนาได้ เช่น สถานสงเคราะห์เด็กชาย สถานสงเคราะห์เด็กหญิง สถานสงเคราะห์คนพิการ สถานสงเคราะห์หญิงไร้อาชีพ และสถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง เฉพาะผู้ที่มิได้ป่วยรุนแรง

7. อาคารเรียน

จะมีเฉพาะสถานสงเคราะห์เด็กชาย และหญิง และหญิงไร้อาชีพเท่านั้น เพราะกำหนดให้เรียนหนังสือภาคบังคับด้วย ทั้งนี้ได้รับอนุญาตและควบคุมดูแลจากทางกระทรวงศึกษา ลักษณะอาคารเรียนก็เหมือนกับอาคารเรียนทั่วไป

8. ห้องน้ำ-ห้องส้วม

การอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นจำนวนร้อยคน นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ ต้องมีให้เพียงพอและมีระบบที่ดี ดูแลรักษาง่าย และสะอาด โดยประสบการณ์ถ้าจะให้เหมาะสมที่สุด ห้องส้วมควรจะมีอย่างน้อย 1 ห้อง ต่อ 5 คน ระบบการจัดห้องน้ำในภาวะจำกัดพื้นที่ อาจทำเป็นห้องอาบน้ำรวม โดยเฉพาะสถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง เจ้าหน้าที่สามารถควบคุมดูแลได้ด้วย

9. ลานซักผ้า-ลานตากผ้า

การซักผ้า เป็นการซักรวมกัน สำหรับผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน คนชรา ฯลฯ ทางราชการดำเนินให้ ส่วนผู้รับการสงเคราะห์ที่สามารถทำเองได้ ทางสถานสงเคราะห์เตรียมสถานที่ไว้ให้เพื่อสะดวกต่อการควบคุมดูแลระบบระบายน้ำ ลาน

ตากผ้าเรามักจะเทพื้น ค.ส.ล. ใช้เสาท่อน้ำประปา และใช้ลวดขนาดใหญ่อื่นซึ่งเป็นราวสำหรับตากผ้า กลางแจ้ง

10. รั้ว

เป็นเครื่องซีเมนต์เขตสถานสงเคราะห์ ซึ่งสถานสงเคราะห์แต่ละแห่งจะใช้วัสดุทำรั้ว ชนิดและความสูงของรั้วต่างกัน

หากเป็นรั้วสถานสงเคราะห์เด็กชาย-หญิง รั้วปกติสูงโดยเฉลี่ย 2.00 ม.

สถานสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก และสถานสงเคราะห์หญิงไว้ที่ซึ่งจะต้องเป็นรั้วสูง เพราะป้องกันเด็กหนี โดยเฉพาะในเวลากลางคืน จะต้องมีป้อมยามรักษาการดูแล

การกั้นรั้วหรือการแบ่งเขตพื้นที่ภายใน อาจจะต้องมีชั้น เช่น สถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง เพื่อสะดวกต่อการควบคุม ลักษณะของรั้วนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ออกแบบว่าจะใช้รั้วโปร่งหรือรั้วทึบ แต่การแบ่งเขตภายในสถานสงเคราะห์อื่น ที่ไม่จำเป็นจะต้องคอยควบคุมดูแล อาจจะใช้การปลูกกระด้างไม้เป็นแนวก็ได้

11. ที่สันทนาการ

หากสามารถจัดให้มีได้ จะมีประโยชน์มากสำหรับสถานสงเคราะห์เด็ก เพราะจะเป็นที่สำหรับเล่นกีฬาในร่ม พลศึกษา การแสดงกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการประชุมชี้แจงการปฏิบัติงานกับเจ้าหน้าที่และผู้รับการสงเคราะห์ได้อีกด้วย ถือว่าเป็นอาคารอเนกประสงค์

12. สวน-ที่ว่าง

นับว่ามีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มี ซึ่งมีใช้จะต้องจัดสวนโดยเฉพาะ แต่หมายถึงการวางผัง การจัดทำทางเดิน (PAVEMENT) การแบ่งการใช้พื้นที่ การปลูกไม้ใหญ่เพื่อร่มเงาและไม้ผล การขุดสระหรือบ่อน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง แต่มีข้อจำกัด หากจะมีขึ้นต้องคำนึงถึงความปลอดภัย โดยเฉพาะสถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง โดยจัดทำรั้วโปร่งกัน ฯลฯ

13. ระบบน้ำใช้

โดยปกติสถานสงเคราะห์ที่อยู่ในเมืองไม่ค่อยมีปัญหาเพราะสามารถใช้ระบบสาธารณูปโภค ที่ทางรัฐจัดหาให้ แต่สถานสงเคราะห์ที่อยู่ห่างไกลนั้น จะต้องใช้ระบบการขุดเจาะบ่อนบาดาล หรือการจัดกักเก็บน้ำสะอาดและจัดทำน้ำสะอาดไว้ใช้ในสถานสงเคราะห์ โดยเฉพาะแต่วิธีนี้เป็นวิธีที่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและอัตรากำลังเป็นอย่างมาก

14. ระบบไฟฟ้า

การใช้กระแสไฟฟ้าในสถานสงเคราะห์นับว่าจำเป็นอย่างมาก เพราะมีผู้รับการสงเคราะห์และครอบครัวเจ้าหน้าที่อยู่เป็นจำนวนมากด้วย ตลอดจนจะมีการใช้กระแสไฟฟ้าในการฝึกอาชีพ หม้อแปลงไฟฟ้าต้องได้ขนาดพอเหมาะ การจัดให้มีแสงสว่างโดยให้มีการปิดเสารอบสถาน

สงเคราะห์ เพื่อการควบคุมดูแล ตลอดจนความปลอดภัยในทรัพย์สินทางราชการ พาดสายและติดไฟแสงสว่างเป็นระยะทั่วสถานสงเคราะห์ ควรจัดให้มีมิเตอร์สำหรับวัดกระแสไฟฟ้าสำหรับบ้านพักเจ้าหน้าที่ด้วย เพราะทางราชการจะจ่ายค่ากระแสไฟฟ้าให้แก่การไฟฟ้า เฉพาะที่เกี่ยวกับราชการเท่านั้น มิได้ครอบคลุมไปถึงบ้านพักเจ้าหน้าที่ด้วย

15. ถนน

ในที่นี้ หมายถึงถนนสายในสถานสงเคราะห์ หากเป็นสถานสงเคราะห์ขนาดเล็ก ก็ไม่ค่อยจะมีปัญหาแต่หากเป็นสถานสงเคราะห์ขนาดใหญ่ จะต้องจัดระบบให้ดีเพราะอาจก่อให้เกิดอันตรายถึงผู้รับบริการสงเคราะห์ได้ ควรแยกเขตก็จะดีมาก ให้มีถนนเฉพาะในส่วน SERVICE จริง ๆ

การออกแบบอาคารสถานที่สำหรับสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ

เพื่อให้มองเห็นภาพงานสถาปัตยกรรมในงานสวัสดิการสังคม อย่างชัดเจน จะได้นำเสนอการออกแบบอาคารสถานที่สำหรับสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ ซึ่งประโยชน์ใช้สอยสำหรับอาคารของคนพิการนั้น นับว่าละเอียดอ่อนมากกว่างานสถาปัตย์อื่น ๆ โดยเฉพาะคนพิการที่มีลักษณะร่างกายที่ไม่ครบบริบูรณ์ และต้องช่วยตัวเองมากที่สุด การจัดผังบริเวณนี้ เราต้องจัดให้เป็นระเบียบ สวยงาม เพื่อให้คนพิการมีความสุขในการอยู่ เราต้องแบ่งลักษณะอาคารออกเป็นประเภทและชนิด คือ อาคารนอน อาคารที่ทำการ โรงอาหาร ที่เรียนหรือที่ฝึกอาชีพ รวมไปถึงอาคารที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ซึ่งดูแลและควบคุม รวมถึงส่วนสัมพันธ์กันระหว่างอาคารต่ออาคาร

ความสวยงามของการจัด Lay out หรือผังบริเวณอาคารเพื่อการสงเคราะห์นี้ นับว่าช่วยด้านจิตใจเป็นอันมาก เพราะว่าผู้รับบริการสงเคราะห์ทุกคน หากอาคารไม่มีระเบียบ ไม่มี ความสวยงาม หรือไม่มีการจัดสวนหรือบริเวณให้เรียบร้อยแล้ว คนพิการก็จะเกิดความรู้สึกที่ไม่สุขในแง่ของเรื่องอารมณ์ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิถีพิถัน ไม่ใช่จะสร้างอาคารให้แต่พออยู่ได้เท่านั้น และเนื่องจากรัฐบาลให้งบประมาณสำหรับการก่อสร้างอาคารเพื่อคนพิการน้อยมาก เท่าที่เราปฏิบัติอยู่ก็ทำตามกำลังที่เราทำได้

งานที่คล้าย ๆ กันคือ งานสงเคราะห์คนชรา ทำนองเดียวกับคนพิการ ลักษณะงานออกมาก็ควรจะมีความรู้สึกที่ให้ความร่มเย็นแก่ผู้รับบริการสงเคราะห์ ขอกกล่าวเฉพาะตัวอาคาร ลักษณะของตัวอาคารสำหรับคนพิการบ้านเรานั้น ผมเห็นว่าควรจะเป็นอาคารชั้นเดียวและไม่ควรสูงเกินไป ให้ดูแลรักษาได้สะดวก คืออย่าทำอาคารให้ซับซ้อนและวิธีที่ดีคือ การจัด Lay out ระหว่างอาคารต่ออาคารให้เชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า มี Gover way เชื่อม คือต้องมีสิ่งปกคลุม มีราวจับ เพื่อให้คนพิการ สามารถช่วยตัวเองได้มากที่สุด โดยปกติแล้ว

ถ้าเชื่อว่าผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับการออกแบบอาคารประเภทนี้มักจะมีปัญหาเรื่องละเอียดถึงเรื่องการทำราวจับให้คนพิการ ซึ่งอาจเป็นอันตรายได้โดยนี้ก็ไม่ถึง

การแบ่งอาคารควรแบ่งเป็นชนิดของอาคาร คือ พยายามจัดรวมกลุ่มของอาคารแยกประเภท เช่น อาคารนอน อาคารที่ทำการ ฯลฯ แยกกัน แต่มี Gover way เชื่อมแต่ละ Cover way นี้ไม่ควรสูงหรือลาดชัน ควรพยายามให้มีทางลาดและทางลาดนั้นควรจะมีผิว ซึ่งไม่ลื่นอาจจะตีเส้น หรือใช้ผิววัสดุให้สะดวกต่อการที่คนพิการจะไม่ลื่นลงมา ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นมาก อาคารนี้ควรมีจำนวนชั้นบันไดน้อยที่สุด หรือไม่มีเลยยิ่งดี ปกติอาคารสำหรับคนธรรมดาชั้นนั้นมักจะใช้บันไดบางแห่งผู้รับการสงเคราะห์บางคน ถ้าเป็นทางลาดหรือ Ram นี้ก็อาจช่วยตัวเองไม่ได้ อาจจะต้องใช้บันไดบ้าง แต่บันไดนั้นต้องมีขั้นกว้างตามมาตรฐาน และไม่ลาดชันจนเกินไปและน้อยขั้นที่สุดด้วย

ส่วนตัวอาคารควรนึกถึงเรื่องการระบายอากาศ เพราะอาคารชั้นเดียวมักจะมีปัญหาเรื่องการระบายอากาศมาก เราจะสังเกตเห็นว่าอาคารผู้รับการสงเคราะห์ต่างๆ มักจะเป็นอาคาร 2 ชั้น เพราะเราใช้ชั้นล่างเป็นที่พักผ่อนของผู้รับการสงเคราะห์ โดยเฉพาะงบประมาณแผ่นดินมีน้อย เราพยายามทำอาคาร 2 ชั้น ๆ ล่างโล่ง ชั้นบนเป็นที่พักผ่อน ชั้นล่างเป็น Multipurpose คือใช้ได้ทุกอย่าง เป็นที่รับประทานอาหาร เป็นที่นั่งเล่น ที่อ่านหนังสือ อาคารคนพิการเราไม่สามารถทำอย่างนั้นได้ เพราะมีปัญหาเรื่องการใช้รถเข็นบ้าง การใช้ไม้พยุงตัวบ้าง ก็จำเป็นต้องเป็นอาคารชั้นเดียว แล้วเรื่องอากาศถ่ายเทอากาศในอาคารนั้น ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Gross Ventilation คือการจัด Lay out ที่ดีจะต้องวางอาคารให้ถูกทิศทางลม คือ มักจะวางอาคารทางยาวไว้ทางเหนือได้ เพื่อให้ลมได้รับจากทางทิศใต้ไปทางทิศเหนือ หรือตะวันตกเฉียงใต้ไปสูทิศเหนือเป็นสิ่งสำคัญมาก วิธีแก้ปัญหานี้นับว่าช่วย ได้มาก ปกติแล้วความรู้สึกของคนไทยมักจะคิดว่า อาคารชั้นเดียวต้องสูง หรือมีส่วนสูงมาก ความจริงเป็นสิ่งที่เข้าใจผิด เพราะว่าจากการทดลองและการวิเคราะห์แล้วระดับลมที่จะพัดผ่าน ตัวเรา นี้ ระดับไม่เกินศีรษะเรา คือระดับ 2 เมตร เป็นลมที่พัดดีที่สุด จากการวิเคราะห์นี้แต่ความสูงไม่มีส่วนสำคัญสำหรับตัวอาคารมากนัก นอกจากความรู้สึก

เรามีการก่อสร้างด้วยวิธีแผ่นใหม่ พยายามใช้ฝ้าเพดานหรือวัสดุที่มุงหลังคานั้น โดยให้มีอากาศถ่ายเทที่มุงหลังคาด้วย เราเรียกว่า คือเราเปิดช่องระบายอากาศให้ลมพัดได้ตลอด จะช่วยให้คนที่รับการสงเคราะห์นั้นได้อยู่อย่างสุขสบาย วัสดุที่ใช้บุระหว่างฝ้าเพดานกับตัวหลังคานั้น เราเรียกว่า Alumimium Foid เป็นวัสดุบางและมีกระดาษตะกั่วหุ้ม พอความร้อนสะท้อนจากหลังคามาสู่ฝ้าเพดาน จะสะท้อนกลับช่วยให้ลดความร้อนภายในอาคารได้มาก แต่เนื่องจากบางครั้งเราไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ เพราะว่ามีราคาแพง บางที่เราต้องแก้ปัญหาด้วยการทำฝ้าเพดานภายนอกอาคารต่ำ ให้มีช่องระบายอากาศให้ลมพัดออกจากด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่งก็สามารถจะ

แก้ปัญหาได้ ซึ่งเราถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับอาคารมาก หรือสมมติว่าเราวางผังไม่ถูกต้อง การสร้างอาคารสำหรับคนพิการนี้มักจะต้องมีปัญหาเรื่องอากาศอบอ้าว ก็จะอยู่ไม่สะดวกสบายเช่นกัน

ส่วนสำคัญที่สุดของอาคารสำหรับคนพิการก็เหมือนกับอาคารทั่วไป ที่สำคัญมีเรื่อง Installation คือ การติดตั้งอุปกรณ์การอยู่อาศัย โดยเฉพาะคนพิการนั้นไม่สามารถจะใช้มือ เท้า หรือส่วนต่างๆ ของร่างกายในการเปิดปิดประตูหน้าต่างก็ดี หรือในการใช้อุปกรณ์อื่นๆ ก็ดี เป็นเรื่องสำคัญมาก จะต้องพยายามทำระดับที่แกจะช่วยให้ตัวเองให้ได้มากที่สุด และต้องให้หนักถึงความปลอดภัยโดยเฉพาะผู้รับการสงเคราะห์มักจะมีปัญหาเรื่องเอื้อมไม่ถึงบ้าน ฯลฯ กระจกมีบานเกล็ดไม่ควรใช้ พลาดไปจะต้องได้รับบาดเจ็บ ต้องมีที่ติดตั้ง เช่น กลอน กุญแจต่างๆ อยู่ในระดับต่ำกว่าคนธรรมดา

ข้อสำคัญที่สุดของงานสถาปัตยกรรมและการออกแบบเพื่อคนพิการนี้ ก็คือเรื่องการใช้วัสดุ รองลงมาจาก การติดตั้งอุปกรณ์ วัสดุที่ใช้ปูพื้น ปกติเราใช้กระเบื้องยาง กระเบื้องนี้มีความลื่นพอควร หินขัดไม่ควรใช้สำหรับอาคารคนพิการ ควรใช้วัสดุที่มีลักษณะที่ไม่ลื่น กระเบื้องยางพอใช้ได้ กระเบื้องผิวมันไม่ควรใช้กระเบื้องที่มีผิวหยาบๆ

ห้องน้ำคนพิการมีปัญหาหลายอย่าง ห้องน้ำปกติโดยทั่วๆ ไปแล้ว ประตูมีขนาดประมาณ 70 ซม. แต่ขนาดของ Wheel Chair ที่ใช้อยู่ไม่สามารถเข้าไปได้ เพราะเล็กเกินไป ควรจะต้องไม่ต่ำกว่า 90 ซม. หรือ 85 ซม. เป็นอย่างน้อย และในห้องน้ำนี้ควรคิดเรื่องเปลี่ยนระดับ ไม่ควรให้มีเลย ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาเมื่อแก่ใช้น้ำแล้วเลยออกมาข้างนอก เราต้องหาวิธีอื่นควรจะเป็นระดับเดียวกันตลอด ตัวส้วมควรใช้แบบฝรั่ง คือนั่งราบแต่มีปัญหาสำหรับคนรับการสงเคราะห์ คือไม่สามารถใช้ได้ เพราะบ้านเราไม่เคยใช้ แต่อย่างไรก็ตามควรมีการแนะนำให้ใช้ เพราะช่วยพยุงตัวได้ง่ายและทำราวให้จับอุปกรณ์ที่ใช้ในห้องน้ำ โดยปกติในต่างประเทศมักจะทำเป็นลักษณะแขวนจากเพดานลงมา โดยทำเพดานให้ต่ำและมีอุปกรณ์ดังกล่าว เพื่อให้ คนพิการได้เห็นยวบตัวจาก Wheel Chair ไปหาตัวส้วมได้ในบ้านเราอาจจะไม่ทำถึงขนาดนั้น แต่อาจทำราวจับเพื่อให้เกเห็นยวบตัวจาก Wheel Chair ไปหาแทนส้วม จะช่วยแก้ไขได้พอสมควร

กระเบื้องที่ปูห้องน้ำนับว่าเป็นสิ่งสำคัญเหลือเกิน ถ้าเป็นไปได้ควรทำให้เป็นแบบที่มีความสะดุดน้อยที่สุด กระเบื้องที่ปูนั้นต้องดี อย่าให้มีรอยต่อมาก เพราะว่ากระเบื้องจะมีความโค้งเป็นคุณสมบัติของตัว เราจึงต้องพยายามจัดให้กระเบื้องนั้นเรียบและมีรอยต่อน้อยที่สุด

ลักษณะที่อาบน้ำ คนพิการบ้านเราก็อาจจะไม่คุ้นเคยกับการใช้ฝักบัว อยากใช้แบบตักอาบ ซึ่งไม่ค่อยสะดวก ขอแนะนำให้ใช้แบบฝักบัว แต่การติดตั้งอุปกรณ์ของให้อยู่ในระดับที่เกจะใช้ได้คือ ต่ำพอเหมาะและอาจจะตักอาบทั้งที่นั่งบน Wheel Chair เพราะมีความพิการมาก

ปัญหาเรื่องการจัดเฟอร์นิเจอร์สำหรับคนพิการ ซึ่งเห็นที่สำคัญ ถ้าไม่เคยผ่านงานนี้ เราจะไม่ทราบ เช่น บริเวณรับประทานอาหาร หรือห้องสมุดก็ตาม ควรจะใช้โต๊ะให้พอดีกับ Wheel Chair ให้ระดับโต๊ะนั้นพอดีกับ Wheel Chair นั้นๆ อย่าไปออกแบบตามสภาพของเก้าอี้ของคนร่างกายสมบูรณ์ใช้โดยทั่วไป ใช้ความสูงของโต๊ะประมาณ 0.72 ม.

อาคารไม่ควรมีลักษณะคล้ายโรงพยาบาล ในทฤษฎีสถปัตยกรรมใหม่ให้มีบรรยากาศเหมือนบ้าน อันนี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการออกแบบอาคาร ถ้าเราทำอาคารสูงหรือเป็นแบบราชการเกินไป ทำให้ผู้รับการสงเคราะห์ไม่สบายใจนัก การใช้วัสดุสำหรับการก่อสร้าง ควรจะเป็นลักษณะที่เรียกว่า Domestic คือ ใช้ไม้บังวัสดุท้องถิ่น เพื่อช่วยในด้านที่จะให้แก้มือว่าแกอยู่ในสถานสงเคราะห์ หรือศูนย์คนพิการ

การให้สีในอาคารสำหรับคนพิการช่วยเป็นอย่างยิ่งในทางปฏิบัติที่เราใช้อยู่บ้าง ครั้งเราไม่คำนึงว่าอาคารลักษณะนั้นควรจะใช้สีอย่างไร ทางสถาปัตยกรรมนั้นนับว่ามีความสำคัญมาก ๆ สำหรับเราใช้สีอาคารแต่ละประเภท โดยเฉพาะคนพิการ คนชรา นั้น มีความต้องการในเรื่องสีแตกต่างกันออกไป สมมติว่าในห้องนอนสีแสดหรือเหลือง ถ้าเราไม่มีพื้นความรู้ที่จะให้แล้วนั้นแกอาจนอนไม่หลับเลย เพราะสีนั้นสะท้อนตา ทำให้กระบอกตาเปิดกว้าง ควรใช้สีที่นุ่มและสบายตา ไม่ควรใช้สีขาวเพราะจะทำให้เกิดการระคายตา ไม่ควรใช้สีที่นุ่มและสบายตา ไม่ควรใช้สีขาวเพราะจะทำให้เกิดการระคายตา สีที่ให้อาคารนั้นควรเป็นสีที่นุ่ม ขอแนะนำให้ใช้สีฟ้า เพราะจะทำให้อารมณ์แกเปลี่ยนสีแสด เหลืองไม่ควรใช้สำหรับอาคารนอน นอกเสียจากว่าโรงฝึกอาชีพหรือที่ฝึกงานควรให้มีสีซึ่งทำให้แกสดชื่นนิดหน่อย เช่น สีเหลืองอ่อน เพื่อให้เกิดความตื่นตัว ซึ่งผิดกับอาคารนอนในห้องอาหาร ถ้าเป็นไปได้ควรเป็นสีเขียวอ่อน เพราะช่วยให้อารมณ์ดีและมีความรู้สึกรับประทานอาหาร เป็นการเชื้อชวนให้มีความอยากที่จะรับประทานอาหาร

สรุปแล้ว อาคารสำหรับคนพิการนี้ จำเป็นต้องมีความละเอียดในการออกแบบ คือ หลักใหญ่แล้วควรจัดผังบริเวณให้ร่มรื่นไม่ใช่เฉพาะสร้างอาคารแต่เพียงอย่างเดียว วัสดุต่างๆ และการติดตั้งอุปกรณ์ควรเป็นในลักษณะที่ทำให้ช่วยตัวเองมากที่สุด และมีความปลอดภัยมากที่สุด ลักษณะของอาคารเป็นในลักษณะคล้ายกับอยู่บ้านมากกว่าสถานสงเคราะห์ เพื่อเป็นการบำรุงจิตใจและคลายความวิตกกังวลต่าง ๆ

ปัจจุบัน กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ รวมทั้งศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการขึ้นแล้ว จำนวน 16 แห่ง โดยได้ทำการปรับปรุงตัวอาคาร สิ่งก่อสร้าง และสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสได้รับประโยชน์สูงสุดมาเป็นระยะๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้สถาปนิก เป็นผู้ดำเนินการ

จะเห็นได้ว่า งานสถาปัตยกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่องานสวัสดิการสังคม และสังคมสงเคราะห์ในเรื่องอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อม นอกจากงานออกแบบอาคาร สถานที่ ให้สถานสงเคราะห์และศูนย์ฝึกอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสประเภทต่างๆ แล้ว สถาปนิกของกรมประชาสงเคราะห์ยังต้องรับผิดชอบในงานนิคมสร้างตนเอง และงานอื่นๆ ของกรมประชาสงเคราะห์อีก เช่น การสำรวจจริงวัด การวางผัง การสร้างซ่อม สาธารณูปการ ตลอดจนการปรับปรุงอาคารสถานที่ทำงานและบ้านพักของข้าราชการ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- วันชาติ สวัสดิ์. “งานสถาปัตยกรรมกับงานสวัสดิการสังคม”. นิตยสารการประชาสงเคราะห์. ปีที่ 40 ฉบับที่ 1 (มกราคม – กุมภาพันธ์ 2540) : 31 – 37.